

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються питання використання технологій естетичного виховання учнів, аналізується їх вплив на формування особистості школярів, розкриваються теоретичні шляхи естетичного виховання підростаючого покоління, втілення їх у практичну роботу середньої загальноосвітньої школи.

Технологія, виховання, технологія естетичного виховання учнів, навчально-виховний процес, сучасна школа.

В статье рассматриваются вопросы использования технологий эстетического воспитания учащихся, анализируется их влияние на формирование личности школьников, раскрываются теоретические пути эстетического воспитания подрастающего поколения и внедрения технологий эстетического воспитания в практическую работу средней общеобразовательной школы.

Технология, воспитание, технология эстетического воспитания учащихся, учебно-воспитательный процесс, современная школа.

This article discusses the issues about using of pupils aesthetic education technologies and their influence at pupils personality formation, exposes theoretical ways of aesthetic education of rising generation and some technologies development tendencies of pupils aesthetic education and determines some prospects of further investigations and aesthetic education technologies introduction in practical robot secondary school.

Technology, education, technology for aesthetic education of students, the training process-education, modern school.

Постановка проблеми. У сучасному світі постійно відбувається розвиток різноманітних явищ, їх взаємодія, зміна співвідношень їх змісту і форми виявлення. Людина відбиває реальну дійсність, єдність і протилежність змісту і форми не лише раціонально, за допомогою узагальнень і понять, але й емоційно, шляхом створення художніх образів. Її естетичне відношення характеризується категоріями прекрасного, піднесеного, трагічного, комічного, потворного. Ці закономірності розвитку естетичних явищ у природі, суспільному житті і людській діяльності розглядає естетика [3, 281].

Оскільки ж не тільки наше суспільство, але й все людство, за твердженням Г.П. Васяновича, потребує кардинальних змін людської поведінки, спрямованої на гуманність, добро, красу, то нам необхідна загальна наукова технологія розвитку й виховання особистості [1, с. 192].

Досліджуючи дану проблему, ми переконуємося, що у сучасній школі надзвичайну роль у формуванні особистості відіграють технології естетичного виховання учнів. Розвиток освітніх процесів у сучасному суспільстві, величезний досвід авторських шкіл та учителів-новаторів постійно вимагають узагальнення і систематизації. Тому, як стверджує О.М. Пехота, у сучасній школі повинно стати створення такого освітньо-розвивального середовища, у результаті взаємодії з яким у вчителя формується готовність до роботи на основі сучасних педагогічних технологій [4, с. 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про значення ідей естетичного виховання в житті людини та підростаючого покоління багато писали класики педагогіки А.С. Макаренко, О.В. Сухомлинський, вчені-педагоги І.А. Зязюн, В.О. Кудін, Б.Т. Лихачов, О.П. Рудницька, О.М. Отич, А.М. Федь. Розробкою і впровадженням у навчально-виховний процес сучасної школи педагогічних технологій займалися А.З. Кіктенко, М.П. Лещенко, О.М. Любарська, О.М. Пехота. Дослідженню технологій естетичного виховання учнів присвятили свої праці Т.Д. Чабанова та Н.А. Фоломєєва.

Мета. Водночас, як свідчить аналіз праць цих науковців, технології естетичного виховання ще недостатньо застосовуються у практичній діяльності

сучасних загальноосвітніх середніх шкіл. Тому у даній статті ми намагаємося обґрунтувати їх роль для естетичного виховання учнів у процесі вивчення різних навчальних предметів.

Виклад основного матеріалу. Слово „технологія” є грецького походження: (від *techne* – мистецтво, майстерність; *logos* – наука). За визначенням Г.К. Селевко, найбільш загальна трактовка цього поняття полягає в тому, що технологія являє собою науково і практично обґрунтовану систему діяльності, яку застосовує людина з метою перетворення оточуючого середовища, виробництва матеріальних чи духовних цінностей [6, 26].

За іншою версією „слово” *techina* або *techna* у стародавній грецькій мові означало буквально „хитрість”. З цього слова виникло *technicus* – „майстер”, „спеціаліст”. Тобто, спеціалістом в будь-якій галузі діяльності є той, хто володіє „хитрощами” цієї діяльності, знає секрети, які ведуть до її успішного результату. [9, 80].

Технологічна революція зумовила проникнення *технологізації* і у сферу соціальних процесів і явищ, породила надію на можливість керувати складними соціальними, в тому числі педагогічними процесами й системами.

Однією із складових педагогічної технології є технологія виховання. Ми розглядаємо її як сукупність форм, методів, прийомів і засобів відтворення теоретично обґрунтованого процесу виховання, що дозволяє досягати поставленої виховної мети.

Технологія *естетичного виховання* є складовою частиною технологій виховання, яка за словами визначного математика і педагога Дж. Пойа є ремеслом, що має у своєму розпорядженні „масу прийомів і хитрощів”. М.П. Лещенко додає, що кожний добрий учитель користується своїми прийомами і саме цим відрізняється від іншого доброго вчителя [2, 27].

Сучасні *технології естетичного виховання*, зазначає вчена, орієнтують на створення педагогом такої навчально-виховної ситуації, яка б стимулювала діяльність учнів на позитивному чуттєво-емоційному фоні [3, 26]. Вони безпосередньо спрямовані на формування і виховання естетичних почуттів,

смаків, поглядів, ідеалів і художніх здібностей особистості, на розвиток її здатності сприймати й перетворювати дійсність за законами краси в усіх сферах діяльності людини. Застосування *технологій естетичного виховання* дає можливість набагато краще сприйняти навчальний матеріал, адже ці технології, поряд з виконанням своїх виховних функцій, сприяють більш глибокому і міцному засвоєнню знань. Вчителю при цьому нічого не потрібно вигадувати, він лише повинен розкривати те, що закладено в самому навчальному предметі, і таким чином показувати багатство зв'язків, які виявляються на уроці при вивченні закономірностей природи і суспільства. Про те, що естетичне сприйняття є своєрідним аспектом діяльності, люди знали давно [8, 11]. Ще К.Д. Ушинський писав: „У кожній науці більше чи менше присутній естетичний елемент, передачу якого учням повинен мати на увазі наставник”.

Педагогічний процес, на думку С.У. Гончаренка, – є творчість, що базується на сумі знань, що їх треба передати учням. Тому діяльність вчителя можна вважати аналогічною до діяльності лікаря, музиканта чи артиста: „у ній гармонійно поєднується знання і мистецтво, нормативний елемент і творчість”.

М.П. Лещенко зауважує, що кожен учитель є творцем світу, в якому живуть діти упродовж уроку, заняття, виховного заходу і т. п. Саме у цьому проявляється мистецький характер діяльності педагога. У кожному конкретному випадку, ввійшовши до класу, вчитель стає творцем доброго, прекрасного або бездушного, безрадісного світу [3, 10].

Відповідно до педагогічної діяльності кожний предмет, про який йдеться на уроці, має природну, соціальну й естетичну функції, які в основі своїй приховані від учнівського погляду на певному етапі вивчення матеріалу. Виявляти лише природну функцію, зневажаючи при цьому законами краси, – означає збіднювати пізнання. Отже вчителю при використанні технологій естетичного виховання учнів слід враховувати:

а) прекрасне існує незалежно від нашої свідомості й складає систему зв'язків з природою і продуктами людської діяльності;

- б) зміст естетичного в кінцевому рахунку визначається властивостями, відносинами реально існуючих об'єктів дійсності чи продуктів людської праці (науки, мистецтва), що проявляються при їх практичному застосуванні;
- в) естетичне виникає леше в результаті пошуку прекрасного і тим самим установлює деякі суттєві моменти реально існуючого, що має суспільну значущість і є відображенням оточуючого світу [8, 16].

Технології естетичного виховання спрямовані на свідомий, суспільно організований процес формування в особистості естетичного ставлення до дійсності й мистецтва. Це, звичайно, певною мірою впливає на естетичне виховання учнів, але подібна естетика не вичерпує сутності проблеми. *Технології естетичного виховання* – це перш за все, цілеспрямована діяльність учителів та учнів, в результаті яких краса стає властивістю їхньої діяльності.

Сучасні вчені-педагоги націлюють вчителів на використання *технологій естетичного виховання* в навчально-виховному процесі, впроваджуючи в життя школи власний досвід та досвід зарубіжних вчених, бо за словами М.П. Лещенко „мистецтво несе в собі духовний і естетичний досвід людства, вводить людину у світ людських цінностей” [3, 26]. Цю ідею підтверджує О.М. Отич, зазначаючи, що залучення особистості до різних видів мистецької діяльності є не тільки необхідною умовою їх естетичного виховання, але й важливим чинником формування їхньої загальної й професійної культури, забезпечення цілісності й гармонійності розвитку усіх їх сутнісних сил [5, с. 8].

Основи *технологій естетичного виховання* учнів започаткував у навчально-виховному процесі В.О. Сухомлинський, хоча він не вводив у педагогічну науку цього терміну. Але технологія милування красою [7, 46] є, на нашу думку, яскравим прикладом технології естетичного виховання. Розглянемо структуру цієї технології:

Мета технології:

- а) естетичне виховання учнів;
- б) збагачення їхніх духовних сил;

в) розвиток здібностей і обдарувань вихованців, почуття прекрасного, мислення, творчості, фантазії.

Завдання цієї технології полягають у:

а) пізнанні учнями гармонії навколишнього світу, заохоченні їх до турботи про нього, взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу: вчителів, учнів, батьків, громадськості;

б) гаманізації шкільного життя, яка ґрунтується на розробленій вчителем концепції філософії дитячого щастя;

в) прищепленні любові до прекрасного у процесі праці та знайомства з людьми праці;

Змістом технології є:

а) залучення учнів до споглядання краси, піднесення гідності дитини, підлітка, юнака, дівчини;

б) бачення в них прекрасного, світлого;

в) створення емоційного піднесеного стану в колективі, праці колективу з перетворення школи в оазис краси і пізнання світу, джерело збагачення життєвого досвіду;

г) вигадкування фантастичних образів в ході малювання, читання казок та фантазування;

Процесуальний компонент включає форми і методи роботи з учнями:

Форми роботи:

а) екскурсія: через екскурсії, бачення краси, вміння милуватися навколишнім світом можна підсвідомо змусити висловлюватися і відповідати навіть повільних і складних дітей;

б) співбесіда з учнями повинна бути обдумана. Дітям не потрібно багато говорити, слово – не іграшка. Для вчителя дуже важливо не перебільшувати розповідями почуте і побачене дітьми. Потрібно уміти дати учневі подумати – це одна із головних якостей учителя;

в) уроки під відкритим небом “збагачують розум, почуття, волю” учня – це уроки мислення, подорожі до джерел думки;

г) малювання з натури важлива форма роботи з учнями. Як зауважував В.О. Сухомлинський “творчість відкриває в дитячій душі добрі почуття”;

д) слухання музики та звуків оточуючого світу. Засобами музики залучаються учні до світу прекрасного. Музичне виховання – це не виховання музиканта, а перш за все виховання людини [7, с.53];

е) уроки читання та письма будуть нескладними при умові, що грамота стане для учнів яскравою, захоплюючою сторінкою їхнього життя, заповненого живими образами, звуками, мелодіями;

є) розповідь; кожний учитель повинен пам’ятати, що мовна культура – це дзеркало духовної культури. Але ця творчість, наголошував В.О. Сухомлинський, стає звичайним явищем в житті дітей лише тоді, коли вихователь відкриває перед ними красу оточуючого світу і красу слова [7, с.30];

ж) заняття у кімнаті казки, де В.О. Сухомлинський розпочинав своє знайомство з дітьми з прекрасних і коротких казок, які складав сам і приносив книжки, а діти, слухаючи його, були “зачаровані” тим світом та складали свої казки і розповіді. Всі ці казкові образи допомагали їм відчувати красу рідної землі. “Слухають діти казку зачаровано і здається, що вони бояться порушити тишу, щоб не розвіялась чарівність” [7, с.30];

з) прогулянки групи подовженого дня, що сприяє формуванню ставлення до краси у природі і суспільстві.

Для реалізації технології естетичного виховання учнів ”милування красою” вчений-педагог застосовує методи: а) репродуктивні; б) творчі; в) проблемні. Спочатку в роботі з дітьми проявляються репродуктивні методи навчання та спілкування з дітьми, коли вони можуть повторювати окремі слова, вирази, робити перекази казок, малювати за зразком. Творчі методи діяльності з’являються, коли учні самі здатні придумувати невеликі оповідання, робити малюнки до прочитаного вчителем чи ескізи побаченого. Проблемні методи проявляються, коли учні створюють оповідання, казки, фентезі, вірші на поставлену тему, виконують малюнки з уяви, виготовляють певні прилади, готуються до видання рукописних журналів, книг з творчими роботами.

Алгоритм дій технології естетичного виховання учнів милування красою:

- а) вивчення дітей та їх сімей;
- б) проведення екскурсій у світ природи;
- в) розвиток мовлення дітей та художніх навичок у процесі милування красою;
- г) малювання побаченого;
- д) слухання музичних творів та виявлення краси музичних явищ у природі;
- е) навчання письму і читанню під час милування красою навколишнього середовища;

Чинниками технології естетичного виховання учнів милування красою є:

- а) активне прагнення до діяльності;
- б) гармонійність сприйняття навколишнього світу;
- в) спостережливість;
- д) працездатність

Засобами даної технології є:

- а) мистецтво; б) природа; в) книги; г) навчання; д) зошити для письма і малювання; е) праця.

Таким чином, не визначаючи „милування красою” як технологію естетичного виховання, В.О. Сухомлинський вважав, що учні мають виховуватися у „школі радості”, бачити красу у навколишньому світі, уміти мріяти про прекрасне і створювати його, навчитися малювати, слухати музику природи та мистецтва, красиво висловлювати власні думки, навчитися вчитися і свідомо вибирати ту чи іншу професію та бачити в ній чарівність.

Ще одним прикладом технології естетичного виховання є технологічний підхід М.А. Федя, який у книзі „Естетичне виховання на уроках з основ наук” переконує вчителів та вихователів, що виховання художніх здібностей і смаків, естетичних почуттів і поглядів позитивно діє на інтелектуальний розвиток учнів, їх пізнавальні інтреси [8, с. 4]. Він на практиці показує велику роль естетичного виховання на уроках фізики та математики, але не вживає у своїх роботах, як і

В.О. Сухомлинський, поняття *технології естетичного виховання* учнів, хоча вони тут присутні.

Продовжує вивчати і втілювати технології естетичного виховання учнів у навчально-виховний процес вчений–педагог М.П. Лещенко, яка обґрунтувала і випробувала:

1. Технологію створення естетичного поля [2, с. 23]
2. Технологію естетизації пізнавального середовища [2, с. 28]
3. Педагогічну технологію виховання мистецтвом [3, с. 24]
4. Технологію виховання казкою [3, с. 124]
5. Педагогічну технологію драматичної творчості [3, с. 171]
6. Педагогічну технологію мистецької гри [3, с. 204]

Т.Д. Чабанова у 1998 вводить у педагогіку поняття *технологія естетичного виховання*, робить спроби розкрити педагогічні технології здійснення естетичного виховання школярів в процесі навчально-пізнавальної діяльності засобами математики [10, с. 66]. У дисертації Н.А. Фоломєєвої „Педагогічні *технології естетичного виховання* дітей віком 5-10 років засобами музичного мистецтва” (2001) обґрунтовано сутність технологій естетичного виховання і впроваджено їх у практику творчої лабораторії при палаці культури ВАТ СНВО ім. М.В.Фрунзе та НВК „ДСМ – прогімназія естетичного профілю” ВАТ СНВО ім. М.В.Фрунзе (м. Суми).

Висновок. Узагальнення викладеного в статті дозволяє стверджувати, що *технології естетичного виховання* відіграють суттєву роль у формуванні особистості. Вони дозволяють вчителю створювати „естетичне поле” [2, с. 185] не лише на уроках мистецького циклу, але й на кожному предметі, який вивчається у школі та позашкільному закладі.

Література :

1. Васянович Г.П. Педагогічна етика: навч.-метод. посіб. для викл. і студ. вищ. навч. закл. / Григорій Васянович – Л.: Норма, 2005. – 343 с.
2. Лещенко М.П. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання: [монографія] / Марія Петрівна Лещенко. – 2-е вид., доп. – К.: Гротеск, 1996. – 192 с.
3. Лещенко М.П. Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі: до проблеми педагогічної майстерності: навч.-метод. посіб.: [у 2 ч.] / Марія Лещенко. – К.: АСМІ, Ч. 1. – 2003. – 304 с.
4. Освітні технології: навч.-метод. посіб. [О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.]; за заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
5. Отич О.М. Мистецтво у змісті професійної підготовки майбутнього педагога професійного навчання: навч.-метод. посіб./ Олена Отич. – Полтава: ІнтерГрафіка, 2005. – 200 с.
6. Селевко Г.К. Воспитательные технологии / Герман Константинович Селевко. – М.: НИИ школьных технологий, 2005. – 320 с. – (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»).
7. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором / Василь Олександрович Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1988 – 284 с.
8. Федь А.М. Эстетическое воспитание на уроках по основам наук / Анатолий Михайлович Федь. – К.: Рад. шк., 1984. – 240 с.
9. Фоломєєва Н.А. Педагогічні технології естетичного виховання дітей віком 5-10 років засобами музичного мистецтва: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Фоломєєва Наталія Аркадієвна. Сумський держ. педагогічний ун-т ім. А.С.Макаренка. Суми, 2001 – 243 с.
10. Чабанова Т.Д. Эстетическое воспитание школьников в процессе изучения математики. дис. ... канд. пед. наук: 13 00 01 / Чабанова Тетьяна Дмитриевна. Луганский гос. педагогический ин-т им. Т.Г. Шевченко. Луганск, 1998. – 199 с.

Кутова Ольга Миколаївна.

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України.

Молодший науковий співробітник відділу педагогічної естетики та етики.

Дом. т. 412 - 67 - 11, моб. т. 096 371 86 19.

Домашня адреса: Київ – 04 214, пр-т Оболонський, 36, кв 38.

Рецензія

на статтю Кутової О.М. „Використання технологій естетичного виховання учнів у навчально-виховному процесі сучасної школи”

У статті розглядаються питання застосування технологій естетичного виховання учнів у середньому загальноосвітньому навчальному закладі.

Автор розкриває зміст технологій естетичного виховання учнів та їх вплив на формування їхньої особистості. Важливим висновком статті є те, що технології естетичного виховання спрямовані на формування в особистості естетичного ставлення до дійсності і мистецтва й передбачають цілеспрямовану діяльність учителів та учнів, результатом якої стає перетворення краси на властивість педагогічної діяльності.

У цілому стаття відповідає вимогам до наукових публікацій і може бути рекомендована до друку.

Доктор педагогічних наук, професор, _____ О.М. Отич